

WARSZAWA WIELU KULTUR

POLITYKA KULTURALNA

(wersja przed konsultacjami społecznymi)

MIASTO STOŁECZNE WARSZAWA 2019

Warszawa wielu kultur

Polityka kulturalna

Jesteśmy w momencie zwrotnym.

Rozumiemy, że dotychczasowy porządek się wyczerpał, a nowy – jego kształt nie jest jeszcze znany – wyłania się z niespotykaną dotąd dynamiką.

Przyszłość decyduje się teraz. Naszym zadaniem jest wziąć aktywny udział w jej tworzeniu.

Potrzebujemy kultury jak nigdy dotąd. To dzięki niej możemy uruchomić wyobraźnię i wspólnie poszukiwać nowego kształtu rzeczywistości w odpowiedzi na liczne kryzysy dotyczące naszej planety, ustroju, sfery publicznej, komunikacji, poczucia wspólnotowości, tożsamości, relacji międzyludzkich.

Miasta są wielką siłą w tym zmaganiu i na nich spoczywa dziś szczególna odpowiedzialność. To one dysponują potencjałem zmiany, zasobami, wiedzą oraz zdolnością do zawierania krajowych i ponadnarodowych sojuszy na rzecz wspólnej przyszłości. Sprzymierzone ze sobą miasta mogą budować alternatywę wobec narastających nacjonalizmów i odnajdywać drogi wyjścia z ekologicznej zapaści. Ich gotowość do głębokiej kulturowej zmiany, determinacja i siła zadecydują o przyszłości Ziemi.

Warszawa rozpoznaje to wyzwanie. Rozumie, że kultura jest ważnym narzędziem koniecznej zmiany. Jest miastem otwartym, przyjaznym i bezpiecznym. Jest twórczym miejscem życia dla jej mieszkanki i mieszkańców oraz wszystkich, którzy ją odwiedzają. Chroni i wzmacnia różnorodność jako jedną z najważniejszych wartości. Broni demokracji i pracuje dla jej rozwoju. Jest solidarna z prześladowanymi i zdeterminowana do pracy na rzecz sprawiedliwości społecznej. Szanuje wolność twórczości i autonomię podmiotów kultury. Wspiera kulturę we wszystkich jej przejawach, bo rozumie, że jest ona podstawą relacji społecznych i ważnym wymiarem rozwoju demokratycznego społeczeństwa.

Warszawa wierzy w przyszłość.

SPIS TREŚCI

I. WPROWADZENIE

Kultura jako strategiczny obszar rozwoju Warszawy. Po co Warszawie polityka kulturalna? Jak powstawała polityka kulturalna?

II. WARSZAWA 2020. DIAGNOZA

1. Warszawa: perspektywa globalna i krajowa
2. Warszawa: perspektywa lokalna

III. WARSZAWA WIELU KULTUR. ZAŁOŻENIA POLITYKI KULTURALNEJ

1. Priorytety
2. Wartości i zasady
3. Podmioty realizujące politykę

I. WPROWADZENIE

1. Kultura jako strategiczny obszar rozwoju Warszawy

Kultura jest podstawą więzi międzyludzkich, ważnym instrumentem rozwoju demokratycznego społeczeństwa oraz źródłem nowatorstwa w różnych sferach naszego życia. To ona tworzy zasób znaczeń i symboli, za pomocą których rozpoznajemy swoje miejsce w świecie, budujemy relacje z innymi, rozwijamy poczucie przynależności, negocjujemy podzielane wartości i możemy wyobrażać sobie wspólną przyszłość. Miejsca, w których żyjemy, dzięki kulturze mogą się stawać miejscami wspólnymi – otwartymi na różnorodność oraz na dialog i spór. Kultura umożliwia spotkanie i współdziałanie, ale też samorealizację i ekspresję twórczą, jest źródłem energii, kreatywności i przyjemności. Dostarcza narzędzi do rozumienia procesów zachodzących w świecie, ale jest też przestrzenią wytchnienia, kontemplacji, beztroski i radości. Pozostaje w bezpośrednim związku z naszym twórczym potencjałem, niezależnie od tego, w jakiej dziedzinie rozwijamy aktywność i jak ten rozwój definiujemy.

Polityka kulturalna jako dokument przedstawia wizję kultury służącej celom strategicznym Miasta w długofalowej perspektywie czasowej. Wyznacza horyzont myślenia o kulturze w kontekście rozwoju Warszawy, potrzeb jego mieszkanki i mieszkańców oraz wyzwania, przed jakimi stawia nas współczesność. Przyjęta w 2018 roku *Strategia #Warszawa2030*, wskazując kierunek rozwoju stolicy, skupia się właśnie na **potencjale mieszkanki i mieszkańców oraz osób przyjeżdżających** jako najważniejszym czynnikiem rozwoju miasta. To oni – „twórcy i użytkownicy miasta” – definiowani są jako „siła sprawcza stolicy”, a stawiane przed Warszawą cele koncentrują się na ich różnorodnych potrzebach i możliwościach. W *Strategii* kładzie się szczególny nacisk na włączenie w proces budowania **odpowiedzialnej wspólnoty** wszystkich – „niezależnie od tego, jak długo mieszkają w Warszawie, niezależnie od zamożności, stanu zdrowia, wieku, płci, poglądów, orientacji seksualnej, wyznania, pochodzenia i obywatelstwa”¹. Za podstawę takiej wspólnoty przyjmuje się uznanie różnicowania tworzących ją jednostek i grup przy jednoczesnym zachowaniu otwartości i szacunku wobec innych, poczucia solidarności i odpowiedzialności za swoje działania i wybory oraz gotowości do ciągłego uczenia się. To różnicowanie staramy się oddać także w języku niniejszego dokumentu, toteż w całości *Polityki* stosujemy jednocześnie formy męskoosobowe i niemęskoosobowe; aby ułatwić czytanie, w niektórych miejscach stosujemy je wymiennie (np. „twórcy i artystki”). Zależało nam na podkreśleniu, że w życiu publicznym uczestniczą zarówno kobiety, jak i mężczyźni i powinno to znaleźć wyraz w języku.

Najważniejszym mechanizmem wspierającym realizację celów nakreślonych przez *Strategię #Warszawa2030* jest **współpraca i umiejętność budowania partnerstw** na wszystkich poziomach życia społecznego i gospodarczego, łączących ludzi i podmioty reprezentujące naukę, kulturę, biznes, sferę publiczną i społeczności lokalne. Definiując w ten sposób

¹ *Strategia #Warszawa2030*, s. 9, <http://2030.um.warszawa.pl/strategia-warszawa2030/>.

podstawę rozwoju stolicy, *Strategia #Warszawa2030* czyni z kultury – obok edukacji i polityki społecznej – jeden z priorytetowych obszarów działania strategicznego, bo to właśnie kultura buduje kompetencje, daje narzędzia i tworzy praktyki wspierające realizację założonych celów rozwojowych.

Strategia #Warszawa2030 odchodzi od rozumienia rozwoju głównie w kategoriach infrastrukturalnych i instytucjonalnych, które w niedostatecznym stopniu uwzględniało połączenia między poszczególnymi sektorami. Proponuje podejście zintegrowane i wielowymiarowe. Przede wszystkim podkreśla potencjał dóbr niematerialnych, takich jak jakość relacji międzyludzkich, poczucie przyjemności i zadowolenia z życia, podmiotowości i sprawstwa, bezpieczeństwa egzystencjalnego i bytowego.

Dokument wyznacza cztery cele strategiczne:

- (1) odpowiedzialna wspólnota,
- (2) wygodna lokalność,
- (3) funkcjonalna przestrzeń,
- (4) twórcze środowisko.

Kultura jest elementarnym środowiskiem procesu rozwoju prowadzącego do ich osiągnięcia – jest jego częścią, a jednocześnie daje narzędzia do jego prowadzenia.

2. Po co Warszawie polityka kulturalna?

Zgodnie z obowiązującym standardem dokumentów programowych dla rozwoju m.st. Warszawy² „polityka” służy wskazaniu najważniejszych wartości i zasad, które powinny charakteryzować kulturę miejską i dawać wytyczne dla określonych w *Strategii* programów operacyjnych. Jest wyrazem sposobu myślenia o kulturze, proponuje język jej opisu, a zatem także sposób rozumienia i definiowania funkcji, które kultura pełni w życiu mieszkanki i mieszkańców miasta i które uznawane są za szczególnie ważne z punktu widzenia władz samorządowych. Sformułowanie polityki kulturalnej pozwala także osadzić kulturę warszawską w szerszym kontekście zmian i wyzwań, z jakimi mamy do czynienia w skali globalnej, krajowej, regionalnej, miejskiej i lokalnej – i dzięki temu lepiej zdefiniować rolę, jaką w najbliższym dziesięcioleciu powinna ona odegrać.

Obowiązujący dotąd dokument *Miasto kultury i obywateli. Program rozwoju kultury w Warszawie do roku 2020. Założenia* (PRK)³ w wielu wymiarach pozostaje aktualny. Nowa polityka kontynuuje zapisaną w nim ideę uspołecznienia kultury – wspierania nieskrępowanej twórczości we wszystkich formach organizacyjnych, zwiększania

² Zarządzenie Prezydenta m.st. Warszawy nr 1868/2017 z dnia 5 grudnia 2017 roku: <http://2030.um.warszawa.pl/aktualnosc/zarzadzenie-prezydenta-dot-standardow/>.

³ *Miasto kultury i obywateli. Program rozwoju kultury w Warszawie do roku 2020. Założenia*, http://www.um.warszawa.pl/sites/default/files/attach/aktualnosc/zalacznik_prk_po_autopoprawce.pdf.

uczestnictwa mieszkańców w różnorodnych działaniach kulturalnych oraz tworzenia mechanizmów obywatelskiego współdecydowania o kulturze. Z ducha PRK wywodzi się także przyjęta tu **szeroka definicja kultury**, potwierdzona w partycypacyjnym procesie powstawania obecnej polityki kulturalnej.

Kultura pojmowana jest zatem jako działanie w sferze symbolicznej, a zarazem w obszarze zbiorowych praktyk i interakcji. Pozostaje dynamicznym polem napięć, mieszcząc w sobie przeciwstawne tendencje: jest przestrzenią współpracy, komunikacji, budowania więzi na różnych poziomach relacji społecznych, ale i ujawniania podziałów i prowadzenia sporów. Umożliwia proces ciągłej odnowy i negocjacji sensów – i w kontekście dziedzictwa kulturowego, i dialogu toczącego się współcześnie, i wizji przyszłości. Stwarza możliwość reprezentacji w sferze publicznej wszystkim grupom społecznym i całej różnorodności mieszkańców Warszawy, otwierając zarazem przestrzeń konfrontacji, jak i afirmującego spotkania z innymi. W ten sposób wspiera procesy spójności społecznej.

Jednocześnie kultura jest obszarem wolności ekspresji artystycznej i poszukiwań twórczych; otwiera dostęp do jedynych w swoim rodzaju przeżyć zmysłowych i poznawczych. Umożliwia łączenie wytwarzania wiedzy i kompetencji krytycznych z pracą z emocjami i doświadczeniem estetycznym, które może być źródłem harmonii i radości. Jest także przestrzenią wspólnej zabawy, bez troski, realizacji zainteresowań i odpoczynku. Pozostaje jednym z fundamentalnych wymiarów jakości życia mieszkańców i głęboko pojmowanego, wielowymiarowego doświadczenia przyjemności⁴.

Taka definicja sprawia, że o podmiotach działających w sferze kultury myślimy w pierwszej kolejności jak o **uczestniczkach i uczestnikach**, a nie twórcach i odbiorcach. Podmiotami polityki kulturalnej Warszawy są mieszkanki i mieszkańcy miasta, w całej swojej różnorodności i twórczym potencjale – zgodnie z założeniami *Strategii #Warszawa2030*.

Przyjęta tu szeroka definicja kultury na poziomie operacyjnym współistnieje w z jej węższym, sektorowym rozumieniem, odnoszącym się do tych form aktywności w sferze kultury, na które polityka miasta może wywierać bezpośredni wpływ. Samorząd jako organizator miejskich i współprowadzonych instytucji kultury, dysponent publicznych funduszy kierowanych za pośrednictwem konkursów do organizacji pozarządowych i innych podmiotów, jako fundator stypendiów i nagród oraz główny inwestor w infrastrukturę kulturalną, zobowiązany jest do celowego i systematycznego działania na rzecz rozwoju

⁴ Dokument *New European Agenda of Culture* (https://ec.europa.eu/culture/policy/strategic-framework_en) przywołuje badania Eurobarometru 2017, w których aż 71% respondentów zgadza się ze stwierdzeniem, że „mieszkanie w pobliżu miejsc związanych z europejskim dziedzictwem kulturowym poprawia jakość życia”, a badania naukowe (https://www.researchgate.net/publication/226193693_The_Interaction_Between_Culture_Health_and_Psychological_Well-Being_Data_Mining_from_the_Italian_Culture_and_Well-Being_Project) potwierdzają, że dostęp do kultury to drugi pod względem ważności wskaźnik psychologicznego dobrostanu człowieka (https://www.researchgate.net/publication/226193693_The_Interaction_Between_Culture_Health_and_Psychological_Well-Being_Data_Mining_from_the_Italian_Culture_and_Well-Being_Project).

przyjętej wizji kultury. Rozpoznając swoją funkcję ważnego, choć jednego z wielu podmiotów aktywnych w autonomicznym i różnorodnym obszarze warszawskiej kultury, a zarazem będąc świadomym, że fundusze publiczne, którymi dysponuje, pokrywają jedynie część potrzeb, samorząd musi zdecydować, jakie są priorytety jego działań. Jakiej kultury potrzebują mieszkańcy miasta? Czyje potrzeby powinny być w pierwszej kolejności zaspakajane z zaangażowaniem środków publicznych? W jakich obszarach działanie kultury może przynieść największy wkład w realizację przyjętych celów strategicznych? Polityka kulturalna nie jest dokumentem wykonawczym, nie może zatem wskazywać konkretnych rozwiązań czy działań ani tworzyć hierarchii celów. Odpowiada na pytania o najważniejsze wartości i zasady oraz priorytetowe kierunki rozwoju kultury w Warszawie.

3. Jak powstawała polityka kulturalna?

Fundamentalne znaczenie ma obywatelski charakter procesu formułowania polityki kulturalnej. Szerokie i realne włączenie w prace nad dokumentem przedstawicieli wszystkich podmiotów kultury⁵ – mieszkank i mieszkańców, pracowników i pracownic instytucji, przedsiębiorstw i organizacji, twórców i twórczyń, edukatorek i animatorów, badaczy i badaczek, zainteresowanych tym obszarem, przedstawicieli instytucji kultury wszystkich szczebli, organizacji samorządowych i ruchów społecznych, władz i urzędów dzielnicowych Warszawy – stworzyło możliwość **uwspólnienia wizji kultury i wypracowania podstawowego słownika jej opisu**. Powinno to także skutkować większym zaangażowaniem w realizację zapisów dokumentu. Proces ten sam w sobie jest przejawem realizacji jednego z celów operacyjnych *Strategii #Warszawa2030* – „Wspólnie decydujemy o naszym mieście” – który zakłada współdzieloną sprawczość w kształtowaniu wszystkich aspektów życia w mieście i wzmacnianie mechanizmów upodmiotowienia mieszkank i mieszkańców, ich zaangażowanej, otwartej na dialog i odpowiedzialnej postawy.

Dokument *Warszawa wielu kultur. Polityka kulturalna* powstawał w kilku etapach. Pracę zainicjowało powołanie Zespołu ds. koordynacji procesu powstawania polityki kulturalnej Warszawy, do którego obok przedstawicieli Urzędu m.st. Warszawy weszli reprezentanci i reprezentantki Społecznej Rady Kultury, instytucji, organizacji pozarządowych, twórców i różnych ciał społecznych zajmujących się kulturą w mieście⁶. Zespół zdecydował

⁵ W dokumencie określenie „podmioty kultury” konsekwentnie odnosi się wszystkich jednostek i organizacji zaangażowanych w działalność kulturalną w Warszawie, od publicznych instytucji kultury, przez organizacje pozarządowe, ruchy społeczne, po nieformalne inicjatywy społeczne o różnym zasięgu i długości trwania.

⁶ Skład Zespołu ds. koordynacji polityki kulturalnej Warszawy: Aldona Machnowska-Góra – Przewodnicząca Zespołu – p.o. Dyrektora Koordynatora ds. kultury i komunikacji społecznej Urzędu m.st. Warszawy; Agata Adamiecka-Sitek – Akademia Teatralna im. Aleksandra Zelwerowicza w Warszawie; Marek b. Chodaczyński – Unia Teatr Niemożliwy, członek Prezydium Branżowej Komisji Dialogu Społecznego ds. Kultury, Społeczna Rada Kultury; Zofia Dworakowska – Instytut Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, Społeczna Rada Kultury; Alina Gałązka – Komuna//Warszawa, Przewodnicząca Branżowej Komisji Dialogu Społecznego ds. Kultury, współautorka dokumentu *Miasto kultury i obywateli. Program Rozwoju kultury do roku 2020. Założenia*; Marcin Jasiński – Wiceprzewodniczący Zespołu, Dyrektor Staromiejskiego Domu Kultury; Artur Józwick – Dyrektor Biura Kultury Urzędu m.st. Warszawy; Paweł Łysak – Dyrektor Teatru Powszechnego im. Zygmunta Hübnera w

o zorganizowaniu dwóch cykli warsztatów. Celem pierwszego z nich było wskazanie kierunków zmian na świecie i w Polsce, będących istotnym kontekstem dla formułowania i realizacji założeń polityki kulturalnej, oraz nazwanie najważniejszych wartości, na jakich powinna się opierać działalność kulturalna w Warszawie. W czterech warsztatach organizowanych

w różnych dzielnicach miasta udział wzięły 63 osoby⁷. Drugi cykl warsztatów zorganizowany w formule World Café skupiał się na wypracowaniu zasad, które powinny towarzyszyć wskazanym wartościom i umożliwić ich wcielanie w życie. W czterech warsztatach w tym cyklu udział wzięły 164 osoby; na ostatni dzień warsztatów obowiązywała otwarta rejestracja dla wszystkich chętnych⁸. Następnie powołany przez Biuro Kultury zespół redakcyjny sformułował pierwszą wersję dokumentu, którą przesłano recenzentom oraz poddano dalszemu opracowaniu przez Zespół ds. koordynacji procesu powstawania polityki kulturalnej. Założenia polityki zostały przedstawione Prezydentowi m.st. Warszawy, Zarządowi m.st. Warszawy, Społecznej Radzie Kultury oraz na publicznym spotkaniu na Forum Przyszłości Kultury.

Dokument *Warszawa wielu kultur. Polityka kulturalna* uwzględnia wizję i cele strategiczne zawarte w *Strategii #Warszawa2030*. Kieruje się także wskazaniem *New European Agenda of Culture*⁹. Zgodnie z zasadami ciągłości zarządzania strategicznego dokument bierze pod uwagę zapisy programu *Miasto kultury i obywateli. Program rozwoju kultury w Warszawie do roku 2020. Założenia i Warszawskiego programu edukacji kulturalnej 2015–2020*¹⁰ oraz wnioski z ich ewaluacji¹¹. Założenia dokumentu uwzględniają także diagnozy i analizy wypracowane w programach operacyjnych do PRK: *Rozwój potencjału twórczego i wsparcie twórców*¹² oraz *Mapa drogowa wdrażania Programu rozwoju kultury m.st. Warszawy*¹³

Warszawie; Paulina Nowicka – Pełnomocnik Prezydenta ds. Strategii Rozwoju Miasta; Adam Sienkiewicz – Biuro Kultury Urzędu m.st. Warszawy; Mikołaj Ziółkowski – Alter Art, Społeczna Rada Kultury.

⁷ Zaproszeni: naczelnicy dzielnicowych wydziałów kultury, przedstawiciele i przedstawicielki bibliotek, domów kultury, Dzielnicowych Komisji Dialogu Społecznego, wybranych organizacji pozarządowych oraz wybranych instytucji kultury, dla których organizatorem jest m.st. Warszawa. Raport z warsztatów: <http://2030.um.warszawa.pl/polityka-kulturalna/>.

⁸ Zaproszeni interesariusze: burmistrzowie, radni (członkowie i członkinie Komisji kultury i promocji miasta), naczelnicy dzielnicowych wydziałów kultury, przedstawiciele i przedstawicielki bibliotek, domów kultury, Dzielnicowych Komisji Dialogu Społecznego i Branżowych Komisji Dialogu Społecznego (ds. kultury, ds. muzyki i ds. tańca), wybranych organizacji pozarządowych, instytucji kultury, dla których organizatorem są m.st. Warszawa, Marszałek Województwa Mazowieckiego i MKiDN, menadżerowie i menadżerki kultury, przedstawiciele i przedstawicielki dzielnicowych rad seniorów oraz dzielnicowych rad młodzieżowych, stypendyści i stypendystki (stypendia artystyczne m.st. Warszawy), dzielnicowi koordynatorzy Warszawskiego Programu Edukacji Kulturalnej, członkowie i członkinie programu ADESTE (unijny projekt dot. rozwoju publiczności), delegaci i delegatki związków zawodowych twórców kultury, dyrektorzy biur Urzędu m.st. Warszawy. Mieszkańcy i mieszkanki miasta, którzy zarejestrowali się w otwartej rejestracji.

Raport z warsztatów: http://kulturalna.um.warszawa.pl/prk,17,11394.html?locale=pl_PL

⁹ Por. https://ec.europa.eu/culture/policy/strategic-framework_en.

¹⁰ Por. http://www.wpek.pl/pi/95815_1.pdf.

¹¹ Por. https://kulturalna.um.warszawa.pl/prk,17,11188,Raportz_ewaluacji_PRK.html?locale=pl_PL.

¹² Por.

http://konsultacje.um.warszawa.pl/sites/konsultacje.um.warszawa.pl/files/rozwoj_potencjalu_tworc_zego_i_wsparcie_tworcow_0.pdf;

http://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/5729/rozwoj_potencjalu_two

i *Diagnoza potencjału podmiotów kultury w zakresie realizacji Programu Rozwoju Kultury 2020*¹⁴. Pod uwagę wzięte zostały wnioski i rekomendacje wypracowane na Kongresie Kultury 2016¹⁵ oraz inspiracje płynące z dwóch edycji Forum Przyszłości Kultury 2017 i 2018¹⁶. W pracach nad polityką kulturalną korzystano także z doświadczeń międzynarodowych, zwłaszcza z raportów i przewodników będących efektem prac World Cities Culture Forum, w którym uczestniczy również Warszawa¹⁷, oraz z zamówionego raportu przedstawiającego polityki kulturalne wybranych miast europejskich¹⁸.

II. WARSZAWA 2020. DIAGNOZA

Sformułowanie polityki kulturalnej na kolejną dekadę wymaga nie tylko odniesienia do istniejących dokumentów nadrzędnych, ale też rozpoznania efektów dotychczasowych polityk i działań oraz uwzględnienia dzisiejszych uwarunkowań społecznych, politycznych i ekonomicznych istotnych dla działalności kulturalnej.

1. Warszawa: perspektywa globalna i krajowa

Koniec drugiej dekady XXI wieku konfrontuje nas z wielkimi wyzwaniem cywilizacyjnymi: **globalną katastrofą klimatyczną, masowymi ruchami migracyjnymi, nierównościami ekonomicznymi i społecznymi oraz zapaścią demokracji liberalnej**. Odpowiedź na te wyzwania wymaga zaangażowania podmiotów kultury i pracy w jej obszarze. Kultura jest nam dziś niezbędna, byśmy mogli wspólnie wyobrazić sobie, przemyśleć i powołać do życia idee i narzędzia, których potrzebujemy, by przeciwdziałać kryzysowi naszej planety, ustroju, sfery publicznej, komunikacji, poczucia wspólnotowości, tożsamości, relacji międzyludzkich. Sama kultura musi też odzyskać swoje zdolności do uspołniania obrazu świata, integrowania społeczeństwa i wyjaśniania rzeczywistości, zachwiane w epoce postprawdy i *fake newsów*.

To sytuacja szczególna dla miast. To one wytwarzają 80% globalnego PKB i one emitują ponad 70% gazów cieplarnianych. To w miastach mieszka dziś ponad połowa żyjących na Ziemi ludzi, a w 2050 będzie to już dwie trzecie ludności globu¹⁹. To w miastach zatem potęgują się antagonizmy społeczno-polityczne i stają się wyraźniej widoczne napięcia związane z nierównościami społecznymi oraz konfliktami interesów różnych jednostek i grup. Zarazem to miasta mają potencjał, by stać się dziś ośrodkami demokracji, polityki włączania i ekologicznej świadomości. To miasta mogą budować alternatywę wobec

rczego_i_wsparcie_tworcow_diagnoza.pdf.

¹³ Por. <https://www.nck.pl/badania/raporty/mapa-drogowa-programu-wdrazania-programu-rozwoju-kultury-m-st-warszawa-obszar->.

¹⁴ Por. <https://nck.pl/badania/raporty/diagnoza-potencjalu-podmiotow-kultury-w-zakresie-realizacji-programu-rozwoju-kultury->.

¹⁵ Por. <https://www.kongreskultury2016.pl/wp-content/uploads/2016/publikacja/mobile/index.html>

¹⁶ Por. <https://forumprzyszloscikultury.pl/2018/start>.

¹⁷ Por. <http://www.worldcitiescultureforum.com/publications>.

¹⁸ Artur Celiński, *Raport o polityce kulturalnej Amsterdamu, Berlina, Edynburga, Sztokholmu i Zagrzebia*, Warszawa 2019.

¹⁹ Zob. <http://www.worldcitiescultureforum.com/publications/culture-and-climate-change-report>, s. 6.

narastających niebezpiecznych form nacjonalizmów i populizmów, łączyć się w partnerstwa, tworzyć archipelagi, po których swobodnie przemieszczają się ludzie i idee, rozwijając globalny sojusz na rzecz przyszłości.

Odpowiedzią na sytuację, w jakiej się znaleźliśmy, może być jedynie głęboka **kulturowa zmiana**: ograniczenie konsumpcjonizmu oraz zmiana modelu rozwoju opartego wyłącznie na wzroście i na postępującej eksploatacji ludzi i zasobów. Miasta muszą zobaczyć w sobie jednocześnie źródło kryzysu ekologicznego oraz możliwą i konieczną odpowiedź na niego, a następnie uruchomić wszelkie siły, by sprostać temu wyzwaniu.

To właśnie kultura ma narzędzia pozwalające uruchomić **społeczną wyobraźnię i myślenie o dobru wspólnym**. To w praktykach kulturowych możemy znajdować, rozwijać i testować idee i kompetencje, które staną się nam niezbędne w najbliższej przyszłości: samoorganizację i solidarność, praktykę współpracy i troski, rozproszone, zbiorowe, a nie jednostkowe przywództwo, rozpoznanie konfliktów i współzależności oraz wzmacnianie sprawstwa. Miasta powinny działać na rzecz rozwoju tak pojmowanej kultury.

Kryzys demokracji liberalnej, przejawiający się w niewydolnym działaniu instytucji państwa i procedur demokratycznych oraz we wzroście nierówności społecznych i związanym z tymi procesami wybuchem populizmów i nacjonalizmów – zarówno w Polsce, jak i na świecie – objawia się także **zapaścią sfery publicznej**, która przestaje pełnić rolę przestrzeni dialogu i konsensualnego rozwiązywania sporów. Gwałtowny rozwój mediów społecznościowych, a wraz z nimi strategii niejawnego wpływu na ich użytkowników przez różne siły polityczne i komercyjne, celowe działania dezinformacyjne oraz podporządkowanie sobie przez partie rządzące mediów publicznych, sprawiają, że prowadzenie rozumnej debaty publicznej staje się niezwykle trudne. Zanegowane zostały podstawowe zasady komunikacji: prawdziwość wypowiedzianych sądów, ciągłość głoszonych przekonań i odpowiedzialność za nie, a także szacunek dla uczestniczek i uczestników rozmowy. Taktyki postprawdy zmieniają sferę publiczną w obszar agresywnej manipulacji, która dotyczy zarówno rozumienia przeszłości, jak i świata współczesnego. Służy ona populistycznej propagandzie, która redukuje złożoność świata i podsuwa proste odpowiedzi oparte na zarządzaniu gniewem i strachem. Celowo podsycane wojny kulturowe pozwalają wskazać (w)Innego i zmienić go we wroga „prawdziwej wspólnoty”. Drastycznej dewaluacji ulega jedno z najważniejszych dóbr wspólnych – język, który zaczyna funkcjonować nie jako narzędzie komunikacji, ale jako narzędzie tłumienia głosu innych i piętnowania odmienności.

W tej sytuacji **poznawczy, diagnostyczny, krytyczny oraz integracyjny potencjał kultury** staje się niezwykle istotny. W jej obszarze krytyczne myślenie i świadomość różnic łączy się z możliwością bezpośredniego spotkania z Innym – interakcją, która pozwala zweryfikować tworzony przez media obraz i bezpośrednio podjąć dialog lub spór. Kultura **dysponuje zatem narzędziami do odnowienia sfery publicznej**.

W związku z tym powinnością miejskiej polityki kulturalnej jest działanie na rzecz **maksymalnej dostępności kultury**, co oznacza nie tylko ułatwienia dla osób z różnego rodzaju niesprawnościami i ograniczeniami, ale także tworzenie mechanizmów aktywnego docierania do nowych uczestników, do osób i grup, dla których tradycyjnie rozumiana kultura artystyczna wydaje się niedostępna symbolicznie i kompetencyjnie, pozostając sferą obowiązku lub wykluczenia. W tym celu koniecznej jest przemyślenie strategii współdziałania z przemysłami kreatywnymi i sferą pop-kultury, które mogą stać się platformą dostępu do takich grup.

Otwarta i różnorodna kultura jest najlepszą odpowiedzią na nacjonalistyczne i populistyczne tendencje, ale także niezwykle istotnym mechanizmem rozwojowym dla miasta. Jak podkreśla *New European Agenda of Culture*, miasta inwestujące w kulturę, czerpią znaczne korzyści, przyciągając międzynarodowy przemysł kreatywny, wzbogacając rynek pracy, przyciągając ludzi i wraz z nimi nowe idee, a w efekcie włączając się w obieg światowy. Szeroko rozumiana **kultura, sztuka, nowatorstwo i przemysły kreatywne** łączą się ze sobą, oddziałując także na inne gałęzie gospodarki. Jak rzecz ujmują autorzy *World Cities Culture Report 2018*: „W gwałtownie przekształcającej się rzeczywistości kultura stała się potężną siłą. Zgodnie ze swoją naturą kreatywność przenika wszystkie dziedziny, a kultura inspiruje i pobudza rozwiązania problemów w każdym z aspektów gospodarki oraz miejskich polityk”²⁰.

Istotną częścią tych zmian jest również postępująca **rewolucja cyfrowa**. Zmienia ona narzędzia twórcze, przekształca definicję autorstwa, otwiera nowe kanały dostępu do twórczości i dziedzictwa kulturowego oraz oferuje nowe modele uczestnictwa w kulturze. Wiąże się z ogromnymi możliwościami, a zarazem z licznymi zagrożeniami. Sfera cyfrowa jest istotną częścią dzisiejszego doświadczania świata, niepodzielnie dominującą w kulturze młodego pokolenia – i jako taka musi być przedmiotem świadomego projektowania i rozwoju w polityce kulturalnej miasta.

Wsparcie dla nowatorskich projektów i artystów, rozwijanie międzynarodowych programów i współpracy z innymi miastami Europy i świata, tworzenie festiwali i projektów włączających Warszawę w krajowy i globalny obieg artystyczny i intelektualny jest ważnym zadaniem zarówno w aspekcie pracy na rzecz demokracji, jak i zrównoważonego rozwoju Warszawy. Przyciągająca talenty i liderów otwarta metropolia, będąca zarazem przyjaznym miejscem do życia, w którym każdy może poczuć się u siebie i każdy zaproszony jest do współtworzenia miasta – oto Warszawa wielu kultur, którą projektuje niniejsza polityka.

²⁰ Por. <http://www.worldcitiescultureforum.com/publications/world-cities-culture-report-2018>, s. 6.

2. Warszawa: perspektywa lokalna

Warunkiem skutecznej polityki miejskiej jest rozpoznanie z jednej strony zasobów Warszawy, a z drugiej – możliwych napięć lub wyzwań utrudniających pełne wykorzystanie potencjału miasta.

Potencjał i zasoby

Potencjał, również kulturowy, Warszawy wynika z jej statusu **największej polskiej metropolii** i jej centralnego – zarówno geograficznie, jak i politycznie oraz symbolicznie – położenia na mapie Polski, ale także Europy. W Warszawie zamieszkuje blisko 1 800 000 osób, a ponad 2 000 000 przebywa w mieście w ciągu dnia²¹; miasto ma także dodatnie saldo migracji²². Według najbardziej prawdopodobnego scenariusza mieszkańców będzie przybywać, będzie też wzrastała liczba cudzoziemców. Wielkość Warszawy, jej usytuowanie oraz rola największego rynku pracy w Polsce – wytwarzającego 13% polskiego PKB (ze stopą bezrobocia ledwie 1,5% i średnią płacą wyższą o około 2000 zł od średniej krajowej) – mają także wpływ na to, że jest ona najbardziej zróżnicowanym kulturowo miastem w kraju, a jednocześnie najbardziej mobilnym.

W Warszawie siedzibę mają urzędy i instytucje centralne, a wśród nich również narodowe instytucje kultury, które niezależnie od podstawowej działalności na rzecz kultury polskiej, prowadzą też programy i projekty adresowane do warszawiaków. Kultura w Warszawie kształtowana jest zatem nie tylko przez **instytucje i polityki miejskie**, ale także krajowe i wojewódzkie – około połowy warszawskich wydatków na kulturę pochodzi z budżetu miasta; część z nich to dotacje celowe na projekty instytucji innych niż miejskie. Miasto jest organizatorem lub współprowadzącym dla 17 teatrów, 7 muzeów²³, 8 instytucji kultury²⁴ oraz biblioteki powiatowej²⁵. Z poziomu dzielnic finansowana jest sieć domów kultury oraz 18 miejskich bibliotek dzielnicowych (łącznie ponad 200 placówek bibliotecznych). Te dane instytucjonalne sytuują Warszawę wysoko również w porównaniu do miast europejskich (zwłaszcza jeśli chodzi o sieć bibliotek)²⁶.

Ważnym podmiotem w sferze kultury są w Warszawie **organizacje pozarządowe** – ich również jest najwięcej w Polsce; zarejestrowano tutaj 12,7 tysięcy fundacji i stowarzyszeń

²¹ Jak się szacuje na podstawie danych dotyczących aktywności telefonii komórkowej. Badanie przeprowadzone przez Urząd m.st. Warszawy i firmę Orange, opublikowane 5 września 2019 roku, por. <https://www.um.warszawa.pl/o-warszawie/warszawa-w-liczbach/szacunek-ludno-ci-i-kierunki-mobilno-ci>.

²² Por. *Demografia. Analiza na potrzeby opracowania diagnozy strategicznej*, Urząd m.st. Warszawy, Warszawa 2016, <http://2030.um.warszawa.pl/wp-content/uploads/2017/04/1.-Demografia.pdf>.

²³ Są to: Muzeum Warszawy, Muzeum Powstania Warszawskiego, Muzeum Karykatury im. Eryka Lipińskiego, Polin – Muzeum Historii Żydów Polskich, Muzeum Sztuki Nowoczesnej, Muzeum Marii Skłodowskiej-Curie oraz Narodowego Muzeum Techniki (w organizacji).

²⁴ Biennale Warszawa, Centrum Kultury Filmowej im. Andrzeja Wajdy, Centrum Myśli Jana Pawła II, Centrum Nauki Kopernik, Dom Spotkań z Historią, Sinfonia Varsovia, Stołeczna Estrada oraz Staromiejski Dom Kultury.

²⁵ Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, która na mocy porozumienia z Urzędem Marszałkowski Województwa realizuje dla Miasta zadania powiatowej biblioteki publicznej.

²⁶ Por. *Diagnoza na potrzeby programu operacyjnego „Rozwój potencjału twórczego”*, 2015.

(na 134 tysiące w Polsce)²⁷. W efekcie Programu Rozwoju Współpracy m.st. Warszawy i Organizacji Pozarządowych do 2020 roku podtrzymywany jest konsekwentny wzrost nakładów na dotacje dla sektora pozarządowego (w 2018 roku 8%), a także rośnie liczba umów dwu- i trzyletnich, ważnych ze względu na stabilność działania organizacji. To właśnie organizacje pozarządowe organizują większość festiwali odbywających się w mieście.

Miasto jest także główną przestrzenią **działania przemysłów kreatywnych**: produkcji filmowej i telewizyjnej, muzycznej, gier komputerowych²⁸, galerii i klubów muzycznych, wydawnictw i księgarni, studiów projektowania, graficznych, architektonicznych, a także mediów i agencji reklamowych. W większości działają one w sektorze prywatnym. Urząd Miasta prowadzi w tej dziedzinie działania wspierające, przede wszystkim promocyjne, szkoleniowe i badawcze, ale też na przykład dotuje w pewnym zakresie produkcję filmową²⁹. To wielka i dynamiczna przestrzeń praktyk kulturowych, często pozostających poza radarem badań uczestnictwa oraz zainteresowania samorządów i programów kulturalnych na większą skalę. Sektor kreatywny jest istotnym wehikułem rozwoju ekonomicznego stolicy oraz wytwarzania innowacji technologicznych; współtworzy ofertę kulturalną Warszawy, produkując różnego rodzaju dzieła oraz organizując wydarzenia, które często trafiają do masowej publiczności, odpowiadając na jej zróżnicowane potrzeby. Współpraca Miastem z tym sektorem oraz wprowadzenie w jego działania wymiaru społecznego i edukacyjnego pozwoliłoby na istotne wzmocnienie procesu realizacji celów *Strategii #Warszawa 2030*.

Jednocześnie Warszawa jest największym **ośrodkiem akademickim** w Polsce z najlepszymi w kraju uczelniami o różnych profilach, w tym artystycznych, i Polską Akademią Nauk. To oznacza zarówno dużą liczbę ekspertów i specjalistów w wielu dziedzinach, jak i rekordową liczbę studentów – 235 000 (134 na 1 000 mieszkańców; w Europie więcej studentów jest tylko w Paryżu).

Szerzej, należy zatem podkreślić siłę, jaką są w Warszawie jej mieszkanki i mieszkańcy – **ludzie, którzy tu uczestniczą w kulturze i ją współtworzą**. Duże znaczenie dla wielu z nich ma też poczucie wyjątkowości Warszawy – i ze względu na jej historię, i na jej współczesną dynamikę. Warszawa ma charakter. To poczucie pozwala na budowę doświadczenia zamieszkania i przynależności.

W 2018 roku **budżet m.st. Warszawy na kulturę** wynosił 612 935 399 zł, co stanowiło 3,69% w wydatkach miasta ogółem. Dzielnice wydały na kulturę 296 000 720 zł. To kwota porównywalna z tą, jakie na warszawskie instytucje narodowe lub współprowadzone wydaje

²⁷ Dane z początku 2018 roku. Szacuje się – na podstawie danych GUS oraz badań Stowarzyszenia Klon/Jawor – że ok. 70% zarejestrowanych organizacji jest aktywna. Por. <https://fakty.ngo.pl/raporty/kondycja-organizacji-pozarządowych-2018>

²⁸ Kapitalizacja najbardziej znanej z nich, firmy CD Project wyniosła w sierpniu 2019 roku 24 mld złotych, czyli sześciokrotność budżetu państwa na kulturę.

²⁹ Por. *Raport Biura Kultury 2018*, s. 15;

http://www.kulturalna.warszawa.pl/wydarzenia,1,220212,Raport_Biura_Kultury_2018.html?locale=pl_PL. W 2018 roku Miasto wsparło Warszawski i Mazowiecki Fundusz Filmowy kwotą 800 000 zł.

MKiDN – 670 557 000 zł. Urząd Marszałkowski przeznaczą na ten cel 122 719 672 zł. Biuro kultury Urzędu m.st. Warszawy dysponowało w 2018 roku budżetem 299 754 317,16 zł, z czego najwięcej przeznaczono na teatry: 42,34%. Największą jednostkową dotację otrzymało Muzeum Warszawy – była to kwota 29 482 383,00 zł. Ok. 2 000 000 zł wydano na stypendia artystyczne. Kwota przekazana na zadania publiczne zlecane organizacjom pozarządowym w konkursach dotacyjnych wynosiła 24 436 920 zł – to ok. 9,55% wszystkich wydatków Biura kultury. W dzielnicach na konkursy dla organizacji pozarządowych przeznaczono łącznie 3 194 442 zł.

W świetle tych danych na temat potencjału instytucjonalnego, infrastrukturalnego, ekonomicznego i demograficznego nie dziwi wysoka ocena oferty kulturalnej w Warszawie³⁰, która uznawana jest za bogatą, różnorodną i dostępną, również finansowo, a wiele instytucji ma rozpoznawalną markę, także poza miastem.

Poza infrastrukturą i siłą społeczną ważnym zasobem miasta – również w kontekście kryzysu klimatycznego – jest otoczenie. Warszawa zajmuje relatywnie dużą powierzchnię – 517,24 km² – w której ponad 43% to tereny zielone. Podnoszą one bezpieczeństwo ekologiczne miasta, ale są także przestrzeniami rekreacji i odpoczynku. Od kilku lat, zarówno w wyniku działań oddolnych, jak i świadomej polityki miasta (projekt „Bulwary Wiślane”), miasto coraz bardziej zwraca się też ku rzece. Popularne rozrywki czy aktywność klubowa idą tam w parze z działalnością instytucji kultury, jak Muzeum Sztuki Nowoczesnej czy Centrum Nauki Kopernik.

Wreszcie, wielkim zasobem Warszawy (podobnie jak całej Polski) pozostaje zaufanie do samorządu³¹. Potwierdzeniem wysokiej oceny działalności samorządu jest przypisywana wyborcom samorządowym ranga (wyrażająca się również we frekwencji), wysoka ocena władz samorządowych oraz poczucie sprawstwa nieporównywalne w stosunku do innych całości politycznych³². Ten ostatni czynnik wskazuje na istotną możliwość uspołecznienia polityki kulturalnej w Warszawie. Potwierdzają to także toczące się już procesy, związane ze zwiększonym udziałem obywateli i obywaterek Warszawy w procesach decyzyjnych (np. budżet obywatelski, powołanie Społecznej Rady Kultury) czy wspomniany Program rozwoju współpracy z organizacjami pozarządowymi do roku 2020.

³⁰ Por. między innymi badanie „Barometr Warszawski” z czerwca 2019, w którym zadowolenie z oferty kulturalnej miasta wyraziło 97% badanych.

³¹ Jest to tym bardziej uderzające, że ogólny wskaźnik zaufania do ludzi jest w Polsce bardzo niski – 68% osób deklaruje nieufne lub ostrożne podejście do innych, w tym aż 25% zdecydowanie nieufne. Por. *O nieufności i zaufaniu. Komunikat z badań CBOS*, marzec 2018. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_035_18.PDF. *O nieufności i zaufaniu. Komunikat z badań CBOS*, marzec 2018, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_035_18.PDF.

³² Por. raport Adama Gendźwiłła i Marty Żerkowskiej-Balas, *Polacy o samorządach. Opinia publiczna u progu samorządowej kampanii wyborczej*, czerwiec 2018, http://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/Masz%20Glos/Polacy%20o%20samorzadach_Gendzwill%20Zerkowska.pdf.

Napięcia i wyzwania

Opisany potencjał Warszawy charakteryzuje społeczność zróżnicowaną i mobilną, podlegającą presji czynników zewnętrznych (polityki krajowej i sytuacji globalnej), a jednocześnie pełną napięć i konfliktów interesów, znajdujących odzwierciedlenie także w celach i zadaniach polityki kulturalnej, adresowanych do różnych grup lub zmierzających w odmiennych kierunkach. Sprzeczności te, widoczne również na poziomie celów *Strategii #Warszawa2030*, nie zawsze są łatwe do rozwiązania, tym bardziej wymagają namysłu uczestników i twórczyni kultury.

Stawką jest polityka kulturalna na rzecz kultury zrównoważonej i otwartej – odpowiadającej na zróżnicowane potrzeby różnych grup oraz dającej przestrzeń ekspresji i samorealizacji różnym podmiotom.

(1) Państwo – samorząd. Mamy obecnie do czynienia z kryzysem politycznym i kompetencyjnym na linii państwo – samorząd; nie jest jasne, jak się te relacje będą układały w przyszłości. Strukturalne zmniejszenie przychodów miast w związku ze zmianami prawa podatkowego łączy się z rosnącymi nakładami na utrzymanie szkół, komunikacji miejskiej oraz inwestycji. Niesie to bezpośrednie zagrożenie dla finansowania kultury.

(2) Antagonizmy społeczne. Jednocześnie wzrasta zagrożenie dezintegracją społeczną wynikającą z podziałów politycznych oraz zróżnicowania potrzeb odmiennych grup społecznych i ich niejednakowych odpowiedzi na lęki związane ze współczesnością: szybkością i charakterem zmian technologicznych, społecznych, ekonomicznych, kulturowych i innych. Ze względu na gęstość zamieszkania i dynamikę życia Warszawa jak w soczewce skupia te problemy. Na różnice płciowe i związane z poziomem wykształcenia nakładają się różnice dotyczące wyborów politycznych; interesy młodzieży (15–29 lat) są odmienne niż potrzeby ludzi młodych i w średnim wieku, a te różnią się od potrzeb seniorów (również w kontekście procesu tzw. starzenia się społeczeństwa). Narastają zróżnicowania społeczne związane z poziomem dochodu i przynależnością klasową. Ma to ścisły związek z dostępną infrastrukturą, sposobem spędzania czasu wolnego, zasobnością, a w efekcie wyborami kulturalnymi – i nie tylko – mieszkańców.

Odpowiedzią państwa na te wyzwania jest skupienie sił i środków na polityce historycznej zorganizowanej wokół heroiczno-martyrologicznej wizji przeszłości. Tym bardziej zatem rośnie rola samorządu jako organu zaufania społecznego i władzy lokalnej, a także promotora innej polityki kulturalnej – nakierowanej na budowanie poczucia przynależności i integracji opartych na historii wielogłosowej, a przede wszystkim na różnorodności oraz odpowiedzialności i sprawczości obywatelskiej. Wyróżnienia wymagają zwłaszcza programy samorządu skierowane do młodzieży oraz zintegrowane z polityką senioralną.

(3) Wieloetniczność Warszawy pozostaje nadal raczej obietnicą niż rzeczywistością³³. Na tle Polski miasto ma jednak bardzo zróżnicowany skład etniczny (istotna i zakorzeniona już

³³ Por. *Demografia...*

mniejszość wietnamska), a dominująca tendencja wskazuje, że migracja spoza Polski do Warszawy będzie rosła. Ostatnia dekada to przede wszystkim napływ mieszkańców Ukrainy oraz Białorusi i Rosji, a ostatnie dwa lata – przyływ osób z Indii, Nepalu i Bangladeszu. Rodzi to oczywiście wyzwania związane z dostępnością oferty kulturalnej dla nowo przybyłych, ale istotniejsze są dwa inne wymiary, wymagające narzędzi sztuki i kultury: wszechstronna integracja oraz edukacja antydyskryminacyjna i wielokulturowa. Znajdujemy się w dobrym momencie, by zaplanować długofalowe działania kulturalne i społeczne w tej dziedzinie.

(4) **Metropolitalność.** Ekspansja Warszawy niesie problemy związane z jej metropolitalnym charakterem, wpływającym nie tylko na relacje w regionie, ale i w całym kraju. Warszawa działa jak „wielki elektroluks”: wciąga zasoby i przejmuje ludzi, często o szczególnym potencjale, którzy opuszczając swoje społeczności, pozostawiają odczuwalny ubytek w lokalnych wspólnotach. W tym kontekście istotne jest budowanie regionalnych partnerstw między instytucjami i wzmacnianie inicjatyw społecznych, które umożliwiają obustronną wymianę i podmiotową współpracę, zwłaszcza między stolicą a mniejszymi miejscowościami regionu.

Innym aspektem migracji do Warszawy – zarówno krajowej, jak i międzynarodowej – są napięcia związane z rozwarstwieniem ekonomicznym i społecznym. Nowi mieszkańcy często żyją i pracują w warunkach, które przeczą wizji bogacącego się, dynamicznego miasta, w peryferyjnych dzielnicach, które nie nadążają z rozwojem infrastruktury zapewniającej podstawowe standardy wygodnej lokalności, umożliwiającej między innymi aktywność kulturalną i zaangażowanie w życie lokalnej wspólnoty. Wreszcie, metropolitalność Warszawy oznacza, że jest ona dla wielu osób przede wszystkim miejscem pracy, do którego dojazd zajmuje niemal cały ich czas wolny. Utrudnia to możliwe poczucie odpowiedzialności, zarówno za miejsce pracy, jak i miejsce życia, wzmacniając procesy hybrydyzacji terytorialnej. Osoby stale dojeżdżające, nowo przybyłe, liczna grupa mieszkańców bez stałego zamieszkania – wszystko to czyni budowanie „odpowiedzialnej wspólnoty” trudniejszym.

(5) **Niskie uczestnictwo w ofercie kulturalnej.** Za pewną porażkę dotychczasowej polityki kulturalnej można uznać relatywnie niskie uczestnictwo³⁴. Duża liczebność mieszkańców Warszawy to potencjalnie duża publiczność. W tym kontekście, przy dobrej ocenie oferty kulturalnej, niepokojąca jest duża liczba osób niebiorących aktywnego udziału w życiu kulturalnym organizowanym przez miejskie instytucje i organizacje – sięgająca 2/3 mieszkańców Warszawy. Stawką tymczasem jest nie tylko wzrost uczestnictwa, ale również jego jakości – rozumianej jako poziom zaangażowania i przełożenia na praktyki i idee spoza obszaru kultury. Po części liczby te wynikają z odmiennego definiowania kultury; dla wielu mieszkanki i mieszkańców jest ona gdzie indziej niż w teatrach, galeriach, kinach studyjnych czy domach kultury; kryje się raczej w imprezach plenerowych, praktykach hobbystycznych czy po prostu rozrywkach domowych. Nieuczestnictwo w tak zwanej

³⁴ Por. *Relacje i różnice. Uczestnictwo warszawiaków i warszawianek w kulturze*, red. Tomasz Płachecki, Teatr Scena Prezentacje prowadzący działalność pod marką Biennale Warszawa, Warszawa 2019.

kulturze artystycznej jest efektem wielu czynników, ale jednym z nich są uprzedzenia kształtujące wyobrażenie o kulturze jako sferze „wysokiej”, a zatem niedostępnej symbolicznie („nie dla nas”), a nie przestrzeni przyjemności i satysfakcji. Istotną rolę w procesie przekształcania tych postaw może także pełnić traktowanie instytucji kultury jako odpowiedzialnych nie tylko za program i ofertę, ale również za otoczenie, w którym funkcjonują (np. przestrzeń publiczna wokół budynków teatrów czy bibliotek).

(6) **Prawa pracownicze.** Miasto jako podmiot polityki kulturalnej pełni istotną rolę w kształtowaniu sytuacji pracowników kultury – jako bezpośredni pracodawca zatrudniający urzędników, organizator instytucji oraz pośrednio, jako dysponent funduszy grantowych przyznawanych na działalność kulturalną i artystyczną. W sektorze kultury pracuje w Polsce około 300 000 osób, z czego w 119 instytucjach kultury w Warszawie pracowało w 2018 roku 10 347 osób, w tym 3828 w instytucjach miejskich (37%), najwięcej w teatrach (28%), muzeach (24%) oraz bibliotekach (21%). Osoby zatrudnione w warszawskich instytucjach kultury zarabiają średnio 20–25% mniej niż inni pracujący w Warszawie: średnia wynagrodzeń jest o ponad 1300 zł niższa, zaś średnia z median wynagrodzeń w warszawskich instytucjach kultury to 76% mediany warszawskiej, przy czym najmniej płacą właśnie instytucje miejskie³⁵. Jeszcze gorzej wygląda sytuacja w organizacjach pozarządowych. Tylko niektóre, największe, fundacje czy stowarzyszenia mają możliwość zatrudniania osób na umowy o pracę, co wynika z wymuszonego projektowego charakteru działalności oraz bardzo niskich budżetów. Roczne przychody 63% warszawskich organizacji pozarządowych wynosiły w 2017 roku mniej niż 100 000 zł, a tylko 6% ma przychody powyżej 1 000 000 zł. Napięcie pomiędzy wysoką satysfakcją z pracy „w kulturze”, łączonej z misją a niską płacą i prekaryzacją w tym obszarze było już opisywane³⁶, jak dotąd nie udało się jednak odwrócić tych negatywnych tendencji. Polityka kulturalna powinna wiązać się z polityką socjalną realizującą się w korzystnych dla pracowników rozwiązaniach w instytucjach podlegających miastu oraz we wprowadzeniu tego wymiaru do wymagań i warunków w konkursach na dyrektorów instytucji oraz w konkursach dotacyjnych i stypendialnych.

(7) **Edukacja szkolna.** Generuje ona olbrzymie koszty dla miasta, które jeszcze wzrosły w wyniku tzw. reformy. Sfera ta wymaga jednak poniesienia kolejnych nakładów – skoro system edukacji szkolnej na poziomie polityki państwa rezygnuje z zadania wyrównywania szans edukacyjnych, jego istotnymi wykonawcami stają się instytucje kultury: domy kultury i biblioteki publiczne, w tym miejskie, oraz programy edukacji kulturalnej realizowane ze szkołami i nauczycielami.

(8) **Finansowanie organizacji pozarządowych.** Trudności ekonomiczne nie powinny wpływać na utrzymywanie balansu pomiędzy finansowaniem instytucji kultury, których organizatorem

³⁵ Wszystkie dane w tym akapicie podajemy za raportem *Pełna kultura – puste konta. Raport*, Ogólnopolski Związek Zawodowy Inicjatywa Pracownicza, Warszawa 2019; <http://www.ozzip.pl/publikacje/ksiazki-i-broszury/item/2529-pelna-kultura-puste-konta-raport>.

³⁶ *Fabryka sztuki. Raport z badań Wolnego Uniwersytetu Warszawy*, red. Michał Kozłowski, Jan Sowa, Kuba Szreder, Bęc Zmiana, Warszawa 2014.

jest miasto, i działających w mieście organizacji pozarządowych. Zachowanie różnorodności życia kulturalnego miasta wymaga docenienia i w miarę możliwości ustabilizowania inicjatyw kulturalnych rodzących się oddolnie. Oddolna działalność społeczna, której przejawem jest aktywność w trzecim sektorze, jest wartością. Konieczne jest podtrzymanie i wzmocnienie współpracy miasta i organizacji pozarządowych.

(9) **Masowe wydarzenia kulturalne.** Podobne działania „wyprzedzające”, jak w przypadku migracji, powinny zostać podjęte w kontekście organizacji masowych wydarzeń, typu festiwale i koncerty, oraz realizacji polityki turystycznej³⁷. Finansowanie i organizacja festiwali w mieście wymaga namysłu, pozwalającego wyodrębnić wydarzenia najsilniejsze programowo, o największym potencjale rozpoznawalności. Kreowanie marki miasta wiąże się z organizacją wydarzeń wizerunkowych, zwłaszcza adresowanych do turystów i gości z zagranicy, ale też do masowej publiczności polskiej – niekoniecznie lokalnej (miejskiej czy dzielnicowej). Wydarzenia te przyciągają masową widownię, bywają dla niej źródłem istotnych przeżyć wspólnotowych, doświadczenia radości, bez troski i silnych zbiorowych emocji. Mogą też zawierać ważny komponent edukacyjny. Mają wielką integracyjną siłę i stanowią jeden z najważniejszych przejawów kulturalnej aktywności młodych uczestników poza przestrzenią wirtualną. Jednocześnie mogą jednak przytłaczać mniej spektakularne działania oddolne, długofalowe, których efekt ma charakter „miękki” i odłożony jest w czasie, oraz powodować rozmaite niedogodności dla mieszkańców, znane już z innych dużych miast (np. hałas, zaśmiecanie, niedostępność lokali i usług, utrudnienia komunikacyjne, degradacja miejsca zamieszkania w konsekwencji wynajmu mieszkań przez tzw. serwisy współdzielenia), budując napięcie pomiędzy realizacją różnych celów strategicznych („otwarta metropolia” vs. „wygodna lokalność”). Przekroczenie możliwych napięć w tym obszarze wymaga przyjęcia co najmniej dwóch założeń. Pierwsze to wymaganie, by wydarzenia realizowane ze wsparciem miasta, zawierały elementy związane z pożytkiem społecznym, jak na przykład działania edukacyjne, przemyślana polityka wolontariatu i rozwoju pracowniczego czy podejście prośrodowiskowe. Drugie zobowiązanie zakłada każdorazowo rozpoznanie możliwych niedogodności dla mieszkańców i przedstawienie planu ich zmniejszenia. Warszawa, ciągle jeszcze przed szczytem obłęzenia turystycznego i boomu festiwalowego, może na podstawie doświadczenia innych miast wypracować rozwiązania zmniejszające te napięcia i w pełni wykorzystujące wieloraki potencjał masowych wydarzeń kulturalnych.

(10) **Współpraca.** „Spotkanie” wyzwań polityki turystycznej i polityki kulturalnej jest tylko jednym potwierdzeniem znaczenia myślenia międzysektorowego i współpracy. Wyzwaniem bowiem pozostaje synergia – traktowanie potencjału miasta nie jako sumy potencjałów instytucji, ale myślenie o mieście jako sieci organizacji i instytucji współpracujących ze sobą i wzmacniających się nawzajem. Dotyczy to zarówno poziomu miasta, jak i jego kontekstu

³⁷ Por. *Polityka turystyczna*. Jej autorzy również zwracają uwagę na możliwe konflikty interesów w tej dziedzinie; http://2030.um.warszawa.pl/wp-content/uploads/2019/06/polityka_turystyczna_miasta_stolecznego_warszawy_projekt_do_konsultacji.pdf

ogólnokrajowego i międzynarodowego – współpraca w tej dziedzinie sprowadza się obecnie najczęściej do wymiany wydarzeń i artystów. W Warszawie w niewielkim stopniu istnieją przepływy pomiędzy przemysłami kreatywnymi a polityką miasta, niedostatecznie wykorzystywana jest także możliwość współpracy ze szkołami wyższymi – nawet jeśli można uznać, że studenci są jednymi z aktywniejszych odbiorców oferty kulturalnej w mieście. Zmiana w tym wymiarze jest konieczna, o ile utrzymany ma zostać nacisk również na rozwój technologiczny i dążenie do stosowania w Warszawie rozwiązań nowatorskich. Rzadko współpracują ze sobą instytucje, które kierują swój przekaz do podobnych grup uczestników. W niewielkim stopniu współdzielone są zasoby (sale, obiekty, kadry).

(11) **Koordinacja polityki na poziomie dzielnic.** Biuro Kultury, które inicjuje, wyznacza ramy polityki kulturalnej i ją koordynuje, powinno dbać – zgodnie z przyjętą w *Strategii* zasadą myślenia międzysektorowego – o obecność wymiaru kultury w działaniach innych biur. Dzielnice mają zróżnicowane zasoby, nie zawsze dobrze wykorzystywane, i w różny sposób odpowiadają na potrzeby mieszkańców. Skuteczna współpraca Biura Kultury z urzędami dzielnicowymi w tej dziedzinie jest konieczna dla realizacji zdań związanych z drugim celem *Strategii #Warszawa2030*: „Wygodna lokalność”.

(12) **Kryzys klimatyczny.** Najgłębsza i zarazem najbardziej globalna sprzeczność wynika z największego wyzwania, przed jakim stoi dziś ludzkość, czyli z kryzysu klimatycznego. Wszystkie działania podejmowane w mieście, również w dziedzinie kultury, należy widzieć w tym najszerszym kontekście i w długofalowej perspektywie. Radykalna odpowiedź na tę katastrofę wymagałaby właściwie zaniechania jakiegokolwiek ludzkiej aktywności, w tym również kulturalnej. Realizacja wydarzeń kulturalnych bywa kosztochłonna i materiałochłonna, wiąże się z podróżami, doraźnymi zakupami – jednym słowem, pozostawia po sobie, często potężny, ślad węglowy. Tym bardziej wymiar ten powinien być uświadamiany w działaniach kulturalnych, a edukacja i odpowiednie kształtowanie postaw w tym zakresie musi być ich stałym komponentem. Kultura powinna być narzędziem nie tylko edukacji, ale też wypracowywania nowego rozumienia i praktykowania ekonomii. Uświadomienie sobie potencjału rozwojowego miasta musi iść w parze ze świadomością zagrożeń dla środowiska, a rozpoznanie rosnących kosztów energetycznych z namysłem nad nową polityką w tym zakresie. Kultura pełni tu istotną rolę także jako przestrzeń wypracowywania możliwych rozwiązań oraz poszukiwania języka, w którym moglibyśmy nazywać tę nową rzeczywistość.

Podkreślenia wymaga zatem raz jeszcze **fundamentalna rola polityki kulturalnej w przygotowaniu odpowiedzi na opisane wyzwania i napięcia**. Oczywiście jest w tym kontekście, już wskazane, znaczenie rozmaitych form edukacji kulturalnej oraz edukacji poprzez kulturę. Kultura daje bowiem narzędzia do diagnozowania problemów i poszukiwania sposobów ich rozwiązań wspólnie z mieszkańcami i mieszkankami miasta – jest wehikułem zmiany i ma wpływ na rzeczywistość³⁸. Wykorzystanie tego potencjału

³⁸ Por. Igor Stokfiszewski, *Prawo do kultury*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2019.

wymaga jednak stałego badania i monitoringu – poczynając od infrastruktury, przez ofertę kulturalną, po proponowane w działalności kulturalnej wartości i kształcone kompetencje. Stworzenie warszawskiej „mapy kultury”, uwzględniającej stale aktualizowane i publicznie dostępne dane o podmiotach kultury, ich potencjałach i programach, pozwoli na pogłębione rozpoznawanie zasobów oraz planowanie i ocenę ich wykorzystania. Istotne jest wprowadzenie mechanizmów niwelujących ryzyko powielania działań lub, odwrotnie, niewykorzystywania istniejących możliwości. Istotne jest także poszukiwanie rozwiązań systemowych: prawnych i regulaminowych, sprzyjających działaniu w dziedzinie kultury. Szersza wiedza o mieście, jego mieszkańcach i mieszkankach oraz ich potrzebach powinna być także pozyskiwana za pomocą narzędzi sztuki i edukacji kulturalnej. Istotne są tu trzy wymiary: badawczy – diagnostyczno-projektujący, w przypadku konfliktów – mediacyjny, z udziałem ekspertów, ludzi kultury (animatorów i artystek) oraz mieszkańców; edukacyjny, nie tylko kształcący kompetencje odbiorcze i twórcze, ale też wykorzystujące narzędzia sztuki do wzmacniania umiejętności komunikacyjnych, medialnych, społecznych i obywatelskich. **Twórcze badania miasta**, podejmowane we współpracy artystów, edukatorek, animatorów, badaczek akademickich oraz mieszkank i mieszkańców, nie tylko mogą być istotnym uzupełnieniem klasycznych badań socjologicznych, ale też prowadzić do głębszych rozpoznań⁴¹. Należy wykorzystać potencjał kultury jako laboratorium wypracowywania idei, postaw i praktyk.

III. WARSZAWA WIELU KULTUR 2030. ZAŁOŻENIA POLITYKI KULTURALNEJ

Priorytety

Trzy priorytety w myśleniu o kulturze i działalności kulturalnej w Warszawie to:

- (1) ochrona kultury jako przestrzeni wolności i wyobraźni;
- (2) uznanie kultury za narzędzie edukacji, kształtujące kompetencje i postawy uczestnictwa;
- (3) dostrzeżenie roli kultury jako znaczącego wymiaru przyjaznego środowiska społeczno-przyrodniczego.

(1) Wolna kultura

Kultura jest laboratorium wyobraźni, pozwalającym zdobywać wiedzę o świecie i myśleć rzeczy nie do pomyślenia. Niezależność i swoboda działalności artystycznej oraz potrzeba ekspresji podlegają ochronie. Poszukiwania artystyczne są wspierane, niezależnie od pozycji twórców i twórczyń w hierarchii.

(2) Edukacja: kompetencje i uczestnictwo

Zgodnie ze *Strategią #Warszawa2030*, to „mieszkańcy są siłą sprawczą stolicy”. Kultura uczestnictwa jest zatem kulturą sprawczą i wolną. Uczestnictwo to dotyczy nie tylko korzystania z oferty kulturalnej, ale szerzej – udziału w procesie kulturotwórczym prowadzącym do integracji społecznej i budowania postaw obywatelskich.

Działania edukacyjne i artystyczne nakierowane są na uświadamianie wartości angażowania się w kulturę i na kształcenie kompetencji – odbiorczych, twórczych, ale też w szerokim sensie komunikacyjnych i obywatelskich.

(3) Troska o środowisko pracy i życia

Warszawa bliskiej przyszłości jest miastem ekologicznym. Ekologia rozumiana jest tu szeroko jako całość środowiska społeczno-przyrodniczego, w którym funkcjonują mieszkanki i mieszkańcy. Ta troska o siebie nawzajem i o środowisko opiera się na współpracy i współdzieleniu. Dzięki temu wszyscy – zarówno osoby, które są warszawiakami od pokoleń czy dekad, jak i te, które związały swoje życie z miastem niedawno – czują się w Warszawie „u siebie”. Kultura jest przestrzenią wspólną, a nie zbiorem nisz i środowisk. Różne grupy o odmiennych potrzebach i interesach znajdują w kulturze przestrzeń do ich wyrażania i prowadzenia sporu.

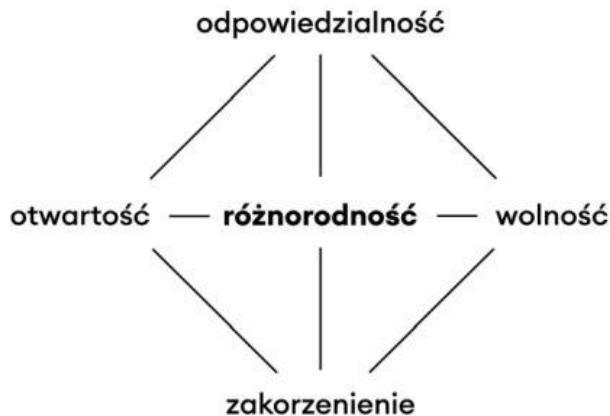
2. Wartości i zasady

Dokument *Warszawa wielu kultur. Polityka kulturalna* jest deklaracją wartości i zasad związanych z rozumieniem i funkcjonowaniem kultury w Warszawie. **Wartości** określają podstawę ideową, na której powinna opierać się działalność kulturalna. **Zasady podstawowe** określają reguły współpracy pomiędzy władzami samorządowymi a stroną społeczną. Szczegółowe **zasady przypisane do poszczególnych wartości** wskazują na możliwe sposoby

ich realizacji w działaniach kulturalnych. Wskazujemy też **wymiary** kultury, które przenikają wszystkie aktywności i wszystkie wartości – wszystkie one są bowiem osadzone w czasie i przestrzeni, zawsze też pozostają w związku z jakością podejmowanych działań oraz z dobrostanem uczestniczek i uczestników.

Proponowany zespół pojęć jest misyjnym uzupełnieniem *Strategii #Warszawa2030*, pozwalającym na ukierunkowanie konkretnych ujęć, jakie pojawią się w programach operacyjnych. Powstał w wyniku warsztatów (zob. rozdział *Jak powstawała polityka kulturalna?*) z mieszkańcami Warszawy, które miały charakter procesu partycypacyjnego. Cytaty przytoczone jako motta przy poszczególnych wartościach pochodzą z raportów z warsztatów³⁹.

Podstawową wartością w polityce kulturalnej Warszawy jako **miasta wielu kultur** jest **RÓŻNORODNOŚĆ**. Tworzy ona dynamiczną konstelację z pozostałymi czterema wartościami: **OTWARTOŚCIĄ**, **ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ**, **WOLNOŚCIĄ** i **ZAKORZENIENIEM**. Wartości te wzajemnie się przenikają i pozostają w dynamicznych zależnościach. Mają różne natężenie, ale żadna z nich nie występuje pojedynczo; należy je rozpatrywać jako relacyjną całość – nie ma wolności bez odpowiedzialności, różnorodności bez wolności czy zakorzenienia bez otwartości.

Całość obszaru kultury przenikają cztery **wymiary**:

(1) przestrzeń – wyznaczająca ciągłość istnienia kultury w przestrzeni globalnej i lokalnej, co wyraża się aspiracjami do jednoczesnego bycia europejską „otwartą metropolią” i miejscem prestiżowych wydarzeń kulturalnych, centrum kraju oraz lokalną, wygodną przestrzenią, domem przyjaznym dla mieszkańców; wymiar ten uwzględnia również hybrydowy charakter doświadczenia przestrzeni właściwego epoce cyfrowej – jednocześnie fizycznego i wirtualnego;

³⁹ Por. przypis 7 i 8.

- (2) **czas** – określający ciągłość pomiędzy przeszłością, pamięcią i historią, klasyką i tradycją, a następnie dniem dzisiejszym, uwikłanym w aktualne spory i zmiany technologiczne i medialne, oraz przyszłością i jej projektowaniem;
- (3) **jakość** – przenikająca wszystkie aspekty, działania i aktywności kulturalne, które powinny spełniać najwyższe standardy estetyczne, poznawcze, artystyczne czy merytoryczne – w zależności od charakteru projektu; różnorodnie definiowana jakość jest cechą wydarzeń elitarnych i wymagających zaawansowanych kompetencji od uczestników, ale też działań więziotwórczych, animacyjnych, edukacyjnych, amatorskich; dotyczy także procesów zarządczych prowadzonych przez wszystkie podmioty kultury w mieście;
- (4) **przyjemność** – określa wpływ kultury na dobrostan warszawianek i warszawiaków; wiąże się z satysfakcją z uczestnictwa w kulturze, pasją tworzenia, samorealizacją, zdobywaniem nowych umiejętności i kompetencji, rozwijaniem krytycznego myślenia, poruszaniem emocji, oddziaływaniem na myśli i postawy, ale też z radością wynikającą z relaksu, swobodnego i dobrego spędzania czasu. Jest związana z głęboko podmiotowym doświadczaniem, które właściwe jest aktywności kulturalnej rozumianej w kategoriach uczestnictwa jako mechanizmu samorozwoju i uspołecznienia oraz źródła satysfakcji, także estetycznej i poznawczej. Tak rozumiana przyjemność zastępuje myślenie o kulturze w kategoriach powinności czy obowiązku, wzmacniające wartościujące i wąskie pojmowanie kultury.

Podstawowe zasady umowy społecznej na rzecz kultury w Warszawie

Realizacja wartości nie może się dokonać bez uwzględniania reguł umowy społecznej, która określa relacje pomiędzy władzami samorządowymi, podmiotami kultury oraz uczestnikami i uczestniczkami. Zasady te są zapisane w obowiązujących regulacjach prawnych, również ustawowych, ale w obecnej sytuacji kryzysu wymagają przypomnienia – a pakt społeczny, który się na nich opiera, wymaga odnowy. Te zasady to:

- (1) **Zasada partnerstwa i współpracy** – relacje między samorządem a podmiotami kultury (instytucjami, organizacjami pozarządowymi, artystami i artystkami, animatorami i animatorkami, organizatorami i organizatorkami kultury) są oparte na szacunku, otwartym dialogu, zaufaniu i współpracy. Podmioty kultury współpracują ze sobą, dzieląc się zasobami, a Miasto to wspiera.
- (2) **Zasada neutralności** – samorząd respektuje zasadę neutralności religijnej i nieulegania partykularyzmom partyjnym.
- (3) **Zasada jawności, przejrzystości i otwartej komunikacji** – samorząd komunikuje swoje zamierzenia i decyzje zarządcze, kadrowe i finansowe oraz wyjaśnia je opinii publicznej. Miasto informuje o decyzjach z wyprzedzeniem, dzięki czemu są one przewidywalne i umożliwiają planowanie prac przez podmioty kultury. Miasto publikuje dane dotyczące działalności kulturalnej.

- (4) **Zasada pomocniczości (subsydiarności)** – samorząd nie jest kreatorem kultury i organizatorem wydarzeń kulturalnych, przekazuje te zadania podmiotom kultury.
- (5) **Zasada odpowiedzialnego organizowania i publicznego mecenatu** – samorząd pełni funkcję odpowiedzialnego organizatora instytucji kultury i dystrybutora środków publicznych – publicznego mecenasa kultury. Wydaje pieniądze publiczne przede wszystkim na działania zgodne z polityką kulturalną, które nie mogą zostać zrealizowane bez publicznego finansowania, a pozostałe wspiera w mniejszym stopniu lub w sposób niefinansowy.
- (6) **Zasada oceny eksperckiej** – strategiczne decyzje dotyczące kultury są podejmowane po konsultacji z ekspertami. Ocena jakości działań, projektów i wydarzeń kulturalnych jest dokonywana przez ekspertów lub we współpracy z nimi.
- (7) **Zasada zrównoważonego rozwoju** – procesy planowania, tworzenia, produkcji, prezentacji obiektów i wydarzeń kulturalnych uwzględniają troskę o środowisko społeczno-przyrodnicze, o zasoby, klimat i spójność gospodarczo-społeczną.

RÓŻNORODNOŚĆ

Różnorodność dotyczy wszystkich obszarów funkcjonowania kultury w Warszawie

Uczestnicy warsztatów:

*Kultura powinna dawać możliwość cywilizowanego zderzenia się różnych wartości
Chodzi o czerpanie z innych kultur, by mogły ze sobą współistnieć
Innowacyjność w projektach kulturalnych zapewnia różnorodność
Różnorodność to nie mnogość*

Kultura w Warszawie odpowiada na potrzeby **różnych grup** i osób: mieszkańców, przyjezdnych i turystów, seniorów, dzieci, młodzieży i osób czynnych zawodowo, mieszkających na osiedlach, w kamienicach i w domach jednorodzinnych, osób w kryzysie mieszkaniowym czy przebywających w zakładach penitencjarnych, obcokrajowców różnych nacji, osób o odmiennych światopoglądach, wierzeniach, sposobach życia i upodobaniach. Stwarzając możliwość ich spotkania, kultura kształtuje postawy otwartości, szacunku i uważności na Innego.

Kultura zaspokaja **różne potrzeby** ludzi: estetyczne, poznawcze, krytyczne, rozrywkowe, duchowe, integracyjne, relaksacyjne, towarzyskie.

W **zróżnicowanej ofercie** twórców, instytucji kultury i pozarządowych organizacji kulturalnych znajdują się liczne formy i gatunki sztuki i rozrywki – od eksperymentów i sztuki krytycznej po działania i dzieła pozwalające na relaks i swobodne spędzanie wolnego czasu, od odwołania do przeszłości i tradycji po projektowanie przyszłości, od słowa i gestu po narzędzia cyfrowe – ukazujące rzeczywistość wielowymiarowo i z różnych perspektyw. Do tworzenia różnorodnej oferty w miarę możliwości włączane są osoby z różnymi kompetencjami i o różnym kapitale kulturowym, w tym imigranci. Rozwijane są kontakty międzynarodowe.

Wydarzenia kulturalne odbywają się w **różnych przestrzeniach**, także nietypowych: instytucjach, siedzibach organizacji, przestrzeniach publicznych i w miejscach specjalnie zaaranżowanych.

Miejsca aktywności kulturalnej są **zróżnicowane ze względu na położenie**: mieszkańcy mogą spędzać aktywnie czas, uczestnicząc w kulturze lub rozwijając swe pasje artystyczne i zainteresowania blisko domu, ale też w innych dzielnicach lub instytucjach ogólnomiejskich. Zróżnicowany **zasięg** i siłę oddziaływania mają też same dzieła i wydarzenia kulturalne – od tych najbliższych, sąsiedzkich i lokalnych po te, które są częścią międzynarodowego obiegu kultury i idei i mają szansę pozostać częścią dziedzictwa miasta, kraju, regionu, świata.

Działalność kulturalna przybiera **różne formy organizacji**: prowadzą ją indywidualni twórcy i twórczynie, grupy nieformalne, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe i instytucje publiczne – a wsparcie samorządu środkami publicznymi zależy od ich misji i jakości ich działań. Twórczość cechują **różne wymiary i poziomy**: począwszy od zaangażowania w amatorski ruch artystyczny, tworzenia niszowych i subkulturowych dzieł, przez powstawanie wybitnych arcydzieł wpisujących się w światowy obieg sztuki, po dokonania przemysłów kultury i sektorów kreatywnych.

Zasady dla różnorodności:

- zasada zrównoważonego wspierania finansowego różnych podmiotów kultury (instytucji, NGO, grup nieformalnych, osób indywidualnych – twórców, animatorów, kuratorów, menadżerów kultury);
- zasada wspierania różnorodnych projektów: różnych dziedzin sztuki, projektów małych i dużych, posługujących się różnymi językami sztuki, o ile realizują priorytety i wartości polityki kulturalnej;
- zasada decentralizacji – organizatorzy wydarzeń kulturalnych, zwłaszcza dużych i prestiżowych, dbają o różnorodność lokalizacji;
- podmioty kultury adresują swoje działania i ofertę do zróżnicowanych grup i środowisk, rozpoznając ich zróżnicowane potrzeby, dbają o odpowiednią komunikację, rekrutację i promocję.

OTWARTOŚĆ

Kultura jest otwarta, włączająca i dostępna dla każdego

Uczestnicy warsztatów:

Nawet kurator pamięta o publiczności

Bez pieniędzy na infrastrukturę nie ma mowy o dostępności

Instytucje otwierają drzwi – dosłownie

Musi być miejsce na margines „nieodpowiedzialności” – prawo do podejmowania ryzyka

Nie mam stroju do opery

Zarówno twórcy, jak i organizatorzy kultury planują i realizują swoje działania z myślą o **wszystkich mieszkańcach** Warszawy, w tym o osobach i grupach z utrudnionym dostępem do kultury, takich jak osoby z niepełnosprawnościami, opiekujące się osobami zależnymi, o

ograniczonych środkach finansowych czy nie zawsze biegle władające językiem polskim. Ustawowa zasada dostępności jest realizowana i egzekwowana od etapu projektu po jego ewaluację.

Podjęmowane są działania artystyczne i edukacyjne zmierzające do zniesienia wartościującego i wąskiego rozumienia samego pojęcia kultury. Przyjęta szeroka definicja kultury, obejmująca także sposoby spędzania wolnego czasu, hobby i rozrywkę służy włączeniu jak najliczniejszych grup w praktyki kulturalne.

Twórcy i organizatorzy kultury dążą do poszerzenia publiczności. Adresatem ich działań, zainteresowania i wysiłków są osoby, które z różnych względów nie uczestniczą w kulturze lub robią to bardzo rzadko w wyniku przekonania, że nie dysponują odpowiednim kapitałem symbolicznym i zaufaniem, że oferta kulturalna jest kierowana również do nich. Kultura to przestrzeń i zarazem narzędzie aktywnego zapraszania osób dotąd niekorzystających z tej oferty. Jest także sposobem angażowania mieszkańców i mieszkanki w sprawy obywatelskie. Inwestycje, remonty i modernizacje przeprowadzane w miejscach kultury **znoszą bariery architektoniczne, ekonomiczne, fizyczne** uniemożliwiające lub utrudniające uczestnictwo w kulturze. Dostępność wydarzeń kulturalnych jest wzmacniana przez nowe technologie komunikacyjne i cyfrowe.

Miejsca kultury – instytucje i siedziby organizacji – dbają o otwartość swoich przestrzeni pod względem godzin i dni w tygodniu. Starają się także oswoić **przestrzeń wokół** instytucji i przez odpowiednie warunki otworzyć je na osoby zainteresowane spędzaniem w nich czasu bez uczestniczenia w wydarzeniu kulturalnym, tworząc lokalne centra aktywności kulturalnych. Wpływa to na przełamywanie mentalnych barier niedostępności symbolicznej. Miejsca kultury dbają o **warunki uczestnictwa** w kulturze, o komfort swoich gości i jakość ich obsługi. Stwarzają możliwości przedyskutowania obejrzanych wydarzeń, są także otwarte na informację zwrotną i krytykę. **Ceny biletów** wstępu są zróżnicowane i uwzględniają zasobność różnych grup uczestników. Opisując swoje działania i ofertę, miejsca kultury używają **języka**, który nie wyklucza, jest zrozumiały i zachęcający do ponownych odwiedzin. Informacje są tłumaczone na języki mniejszości zamieszkujących Warszawę. Do informowania o ofercie używane są powszechnie nowe technologie komunikacyjne, przyjazne platformy informacyjne, aplikacje, obok tradycyjnych form komunikowania.

Programy **edukacji kulturalnej** realizowane przez podmioty kultury (instytucje, organizacje i in.), również w porozumieniu ze szkołami, przygotowują dzieci i młodzież do odbioru dzieł sztuki i rozumienia najważniejszych wyzwań kulturowych. Oferta edukacyjna kierowana jest do wszystkich grup wiekowych z uwzględnieniem ich specyfiki i potrzeb. Współpraca podmiotów kultury rozwija się również ze środowiskiem biznesowym, akademickim i usług społecznymi, a także z podmiotami kultury o mniejszym potencjale.

Organizatorzy kultury są otwarci na **debiuty, nowości, poszukiwania** nowych rozwiązań, form, narzędzi i treści w sztuce. Wspierają projekty niszowe i eksperymentalne, licząc się z ryzykiem porażki artystycznej.

Podmioty kultury są otwarte na nowości: nowe trendy, zjawiska, wyzwania i inspiracje. Uczestniczą w międzynarodowym obiegu wymiany myśli i doświadczeń, szukają partnerstw i możliwości sieciowania.

Zasady dla otwartości:

- zasada współdzielenia – podmioty kultury zobowiązane są do dzielenia się swoimi zasobami (przestrzeń, sprzęt, kadry etc.) na zasadach partnerskiej współpracy;
- zasada dostępności – podmioty kultury zobowiązane do niwelowania barier architektonicznych, językowych, kompetencyjnych i uwzględniania tego w swoich programach i projektach;
- zasada komunikatywności – tworzenie przystępnych komunikatów adresowanych do różnych grup, w tym nie posługujących się językiem polskim.

WOLNOŚĆ

Kultura jest autonomiczna i nie podlega cenzurze. Uczestnicy kultury mają wolność wyboru i oceny

Uczestnicy warsztatów:

Najtrudniejsza wartość (hasło) – niesie duże ryzyko. Wolność to świat idealny, ryzyka związane z wolnością są nie do usunięcia

Postulat przesunięcia sprawczości z ośrodków politycznych (władza) do kompetencyjnych
Wolność jest tworzona także przez poczucie podmiotowości
Wolność twórcza bywa w konflikcie z wolnością odbiorcy

Podstawowym warunkiem funkcjonowania żywej kultury jest **wolność twórcza i autonomia instytucjonalna**. Artyści i artystki mają swobodę wypowiedzi i działania.

Publiczne instytucje kultury samodzielnie tworzą swoje programy w zgodzie z wartościami i zasadami wskazanymi w polityce kulturalnej Warszawy oraz przepisami prawa. Podmioty kultury mogą planować działania, zgodnie ze swoją misją, ponieważ znają transparentne zasady i długofalowe plany samorządu w zakresie finansowania i decyzji zarządczych. Procedury konkursowe, dotacyjne i ewaluacyjne zapewniają wolność od nacisków politycznych oraz jawnej i ukrytej cenzury.

Autonomia instytucji i innych podmiotów kultury oraz swoboda twórcza artystów nie ograniczają podmiotowości pracowników. Istotnym wymiarem wolności twórczej jest troska o płace i **prawa pracownicze**.

Sztuka jest także obszarem poszukiwania nowych form i języków, laboratorium procesów społecznych, w którym możliwe jest – z zachowaniem odpowiedzialności – negocjowanie, a nawet przekraczanie granic i podważanie zastanych przeświadczeń.

Działalność artystyczna i kulturalna pozostaje w dialogu z uczestnikami, którzy mają swobodę wyrażania opinii oraz interpretacji dzieł i projektów kulturalnych. Zrównoważenie wolności wypowiedzi i wolności obywateli opiera się na szacunku: obywatele szanują prawo artystów do wolności twórczej, a podmioty kultury szanują potencjalnych odbiorców w przestrzeni publicznej, kierując swe dzieła o podwyższonym ryzyku przekroczenia czyichś granic do osób, które świadomie zdecydowały się w nich uczestniczyć.

Wydarzenia, dzieła kulturalne uczą doceniania wolności i uświadamiają, że jest ona wartością zagrożoną, kruchą, łatwą do stracenia.

Narzędziem poszerzania wolności jest rozwijanie kompetencji i zdobywanie wiedzy – nieustająca edukacja dzieci, młodzieży i dorosłych, decydentów, uczestników i podmiotów kultury.

Zasady dla wolności:

- zasada nieingerencji – władze miasta nie ingerują w programy i projekty podmiotów kultury;
- zasada poszanowania wolności uczestnika – podmioty kultury komunikują z wyprzedzeniem o tych aspektach swoich działań, które mogą wywołać dyskomfort uczestników; działaniom, które mają potencjał prowokowania konfrontacji lub naruszania granic, zwłaszcza realizowanym w przestrzeni publicznej, towarzyszą odpowiednie działania umożliwiające wyrażenie emocji i stanowisk wszystkich stron oraz dalsze prowadzenie sporu w warunkach debaty publicznej.

ZAKORZENIENIE

Kultura buduje tożsamość Warszawy i poczucie miejskiego obywatelstwa jej mieszkańców, zaznajamia z tradycją i umożliwia poczucie przynależności do miejsca

Uczestnicy warsztatów:

*Nie tylko to, co warszawskie, pozwala zakorzenić się w Warszawie
Warszawa jest dynamicznym „miastem niedookreślonym”, w trakcie kształtowania (spójna,
skończona wizja miasta byłaby nudna)*

Powinna być równowaga między przeszłością i teraźniejszością dla przyszłości

Przyroda może być elementem zakorzenienia

Zakorzenie nie może być tylko budowaniem lokalnych enklaw i stać się złym nawykiem

Wydarzenia, dzieła i praktyki kulturalne budują **świadomość zróżnicowanego dziedzictwa** Warszawy. Przeszłość jest otoczona szacunkiem, ale też podlega krytycznemu namysłowi i radosnym przetworzeniom. Jest źródłem inspiracji i rozwiązań współczesnych problemów. Dominująca narracja o historii Warszawy jako miasta naznaczonego cierpieniem, które uległo zniszczeniu podczas wojny, jest równoważona odwołaniem do doświadczeń konstruktywnych i współczesnych. Podmioty kultury, uczestnicy wydarzeń kulturalnych i władze miasta otwierają się na nowatorskie lub krytyczne odczytywanie historii i tradycji, tworząc przestrzeń do różnych interpretacji i dyskusji na ich temat. Przeszłość obejmuje nie tylko wydarzenia militarne i polityczne, ale też doświadczenie codzienności i historie spoza dominującej narracji. Pamięć o przeszłości spotyka się z wyobraźnią.

Do budowania tożsamości miasta i poczucia przynależności zaangażowani są wszyscy mieszkańcy. Podtrzymywana jest pamięć o ikonicznych postaciach warszawskiej kultury z różnych kręgów i środowisk. Autorytety przeszłe i teraźniejsze sprzyjają łamaniu stereotypów, szukaniu międzypokoleniowych płaszczyzn, a nowe sposoby komunikacji są

wykorzystywane, by opowiadać młodemu pokoleniu o przeszłości, a starszemu o współczesności. Lokalne dziedzictwo, oddolne tradycje, historie grup i społeczności, także tych zapomnianych i przemilczanych, są odkrywane i upowszechniane. Buduje to równowagę między przeszłością i teraźniejszością – archeologii kultury towarzyszy myśl o przyszłości.

Warszawa jest **przyjazną społecznością łączącą mieszkańców rdzennych i napływowych**, osiedlających się tu na stałe i przebywających czasowo, przyjezdnych pracowników, imigrantów, studentów. Jej tożsamość ulega ciągłemu redefiniowaniu, jest dynamiczna, zmienia ją każde nowe pokolenie i każda nowa grupa społeczna.

Tożsamość Warszawy jest także różnorodna dzięki dzielnicom i osiedlom, które mają swoje własne, niepowtarzalne charaktery. Władze, **zachowując dzielnicową odrębność**, dbają jednocześnie o jedność i spójność Warszawy, uniwersalne wartości i o wzajemną otwartość mieszkańców różnych jej części. Tym, którzy tego potrzebują, Warszawa daje też szansę **uwolnienia się od lokalności**. To buduje przyjazne więzi na poziomie całego miasta i z całym miastem. Wzmacnia chęć pozostania tutaj na dłużej i wyboru Warszawy jako miejsca do zamieszkania.

Mieszkańcy zakorzeniają się w mieście, budują poczucie przynależności, także lokalnie: **poznając swoje otoczenie**, szukając śladów i opowieści właściwych danemu miejscu, dołączając do oficjalnego dyskursu lokalne historie. Mają możliwość zbierania materiałów, tworzenia archiwaliów analogowych i cyfrowych, również tych dotyczących nowych miejsc czy osiedli. Zachowując pamięć o ludziach i zmianach zachodzących wokół, działają na rzecz budowania lokalnych wspólnot – przestrzeni do świadomego i bezpiecznego budowania własnej tożsamości i poznawania innych. Poczucie przynależności jest także odnajdowane w eksplorowaniu miejskiej przyrody i dbałości o zieleni, parki, ogrody czy miejsca rekreacji, będące naturalnymi dobrami wspólnymi.

Chęć mieszkańców do aktywnego spędzania czasu jest wzbudzana i wzmacniana przez **lokalne podmioty kultury** (instytucje, organizacje, artystów indywidualnych) przez włączanie w procesy twórcze i orientowanie na wspólne cele. Rozwiązywanie problemów sąsiedzkich, działania na rzecz otoczenia, dbanie o atrakcyjność przestrzeni wzmacniają poczucie obywatelskiej podmiotowości. Mieszkańcy są „u siebie” i czują odpowiedzialność za miejsce zamieszkania.

Władze dzielnic i całego miasta czerpią z wiedzy mieszkańców i biorą ją pod uwagę podczas podejmowania decyzji, co daje im **poczucie wpływu na otoczenie** i współodpowiedzialności.

Zasady dla zakorzenienia:

- zasada kontekstu – uwzględnianie w działaniach i projektach uwarunkowań lokalnych;
- zasada uznania potrzeb – uwzględnienie głosu mieszkanki i mieszkańców w planowaniu i realizacji polityki kulturalnej na różnych poziomach.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ

Odpowiedzialna kultura jest narzędziem edukacji obywatelskiej. Wszystkie podmioty kultury czują odpowiedzialność za innych, ich dobrostan i potrzeby

Uczestnicy warsztatów:

Spójność deklarowanych wartości z praktyką – spójność misji podmiotów kultury z ich codziennym funkcjonowaniem
Na sektorze kultury i decydentach leży odpowiedzialność za wyrabianie nawyku korzystania z kultury („uzależnienie” od kultury)
Dbłość o środowisko to nie tylko redukcja słomek w bufecie, ale też edukacja dla wszystkich
Fairculture: dbanie o pracowników kultury na podobnej zasadzie jak w fairtrade dba się o ludzi pracujących na każdym etapie życia produkt)
Uczciwość w tworzeniu programu: „nie wciskam kitu”
Ważna jest odpowiedzialna produkcja wydarzeń – bo jest nadprodukcja, a to prowadzi do nadgodzin pracowników kultury i wypalenia
Widz powinien i ma prawo wiedzieć, co go czeka

Działania kulturalne wynikają z rozpoznania najważniejszych zagrożeń współczesności, z których najbardziej dotykające są katastrofa klimatyczna i poważny kryzys demokracji. Zgodnie z hasłem „działaj lokalnie, myśl globalnie” wyzwania stojące przed społecznością Warszawy definiowane są w kontekście problemów świata, a jednocześnie w ich lokalnej swoistości.

Projekty artystyczne i kulturalne podejmowane są ze świadomością tych wyzwań i z intencją poszukiwania rozwiązań oraz uwzględnienia potrzeb różnych grup. Kształtują postawy ekologicznej troski o całe otoczenie: ludzi, zwierząt, przyrody, miasta. Rozwijają umiejętność myślenia krytycznego i wiodą ku obywatelskiemu zaangażowaniu. Wspierają budowanie więzi społecznych. Wykazują też dbałość o dziedzictwo kulturowe pielęgnowane ze stałą myślą o przyszłości i przemianach dokonujących się w mieście i na świecie. Wykorzystywany jest transformacyjny potencjał imprez masowych, o dużej skali i wielkiej liczbie uczestników. Oprócz zaspokojenia potrzeby wspólnego uczestnictwa i rozrywki stają się one wehikułem upowszechniającym wartości, takie jak tolerancja, dbałość o środowisko czy postawa prodemokratyczna. Organizatorzy wydarzeń i artyści rozpoznają możliwe konflikty interesów i z góry mediuje między grupami o odmiennych potrzebach.

Odpowiedzialność podmiotów kultury przejawia się dbaniem o możliwie najwyższy poziom merytoryczny i wysoką jakość działań i wydarzeń, która jest różnie rozumiana w zależności od ich rodzaju.

Odpowiedzialne działania kulturalne to takie, które są podejmowane z dbałością o istniejące zasoby. Nowe inwestycje, projekty, programy, instytucje są tworzone z ich uwzględnieniem. Decydenci i organizatorzy kultury skupiają się na rozwoju jakościowym, a nie ilościowym, zapobiegając zjawisku nadprodukcji i zachwianiu równowagi między liczbą odbiorców a liczbą wydarzeń, dzieł, obiektów możliwych do obejrzenia.

Organizatorzy kultury są odpowiedzialni za właściwie prowadzone procesy tworzenia i prezentowania wydarzeń, dzieł, obiektów kulturalnych. Przejawia się to etycznym podejściem, szacunkiem do wszystkich zaangażowanych w te procesy pracowników i współpracowników oraz respektowaniem ich praw. Organizatorzy kultury dbają o rozwój zespołów i kadr, dzięki czemu wzrastają ich umiejętności zawodowe, a oni sami lepiej się czują w środowisku pracy.

Podmioty kultury współpracują ze sobą: między sektorami (instytucje, organizacje pozarządowe, podmioty prywatne, środowisko akademickie), podmiotami ogólnomiejskimi i dzielnicowymi, władzami różnych szczebli, branżami, co pozwala na wykorzystanie potencjału Warszawy jako całości i wzmacnia synergię działań. Współpraca dotyczy różnych poziomów: od wspólnego dbania o uczestników, przez dzielenie się zasobami, współpracę merytoryczną po wspólne projekty. Współpraca jest dodatkowo wspierana przez nowe technologie, aplikacje i systemy ułatwiające wymianę i kontakty. Kontakty są też podtrzymywane dzięki istnieniu stałej platformy spotkań bezpośrednich, wymiany informacji i doświadczeń.

Partnerska współpraca władz i podmiotów kultury jest oparta na dialogu; znika stereotyp „petenta w urzędzie” z jednej strony, a „niefrasobliwego artysty” z drugiej. Władze miasta czują się odpowiedzialne za profesjonalizm urzędników i ich otwartość na poszukiwanie rozwiązań formalnych, uelastycznianie procedur, ułatwianie funkcjonowania podmiotom kultury. Podmioty kultury czują się odpowiedzialne za rzetelne wypełnianie podjętych zobowiązań, powierzone im publiczne pieniądze, sprawozdawczość i ewaluację swoich działań.

Władze miasta i podmioty kultury czują i ponoszą odpowiedzialność za rozwijanie uczestnictwa w kulturze i umożliwienie dostępu osobom o różnych potrzebach. W tym celu twórcy i organizatorzy wydarzeń artystycznych współpracują ze środowiskiem oświaty, animatorów, edukatorów, wspierając ich w przygotowywaniu dzieci, młodzieży, seniorów oraz osób dorosłych do świadomego odbioru kultury. Podmioty kultury odpowiedzialnie informują potencjalnych uczestników o swojej ofercie, zwłaszcza jeśli może się ona wiązać z dyskomfortem. Zapewniają też wówczas przestrzeń do pracy nad tym doświadczeniem – możliwość rozmowy lub wysłuchania eksperckiego, objaśniającego komentarza.

Władze miasta są odpowiedzialne za monitoring stanu kultury, obserwowanie trendów kulturowych i zbieranie danych na temat kultury. Podmioty kultury współpracują przy gromadzeniu danych. Dane te są upubliczniane w przejrzysty i łatwy do przeglądania sposób, także w postaci cyfrowej.

Zasady dla odpowiedzialności:

- zasada wykorzystania zasobów – nowe zakupy i inwestycje uzależnione są od racjonalnego wykorzystania istniejących zasobów;
- zasada pożytku społecznego – poszukiwanie we wszystkich działaniach wartości dodanych, zysków innych niż artystyczne czy rozrywkowe;
- zasada wdrażania wartości polityki kulturalnej na każdym poziomie powstawania wydarzeń kulturalnych (projektowania, realizowania, prezentowania);

- zasada mediacji – rozpoznawanie możliwych konfliktów interesów i reagowanie na te, które się ujawnią w procesie negocjacji pomiędzy zaangażowanymi podmiotami opartych na regułach współżycia społecznego.

3. Podmioty realizujące politykę

Realizatorzy wewnętrzni – realizatorem polityki kulturalnej jest Biuro Kultury Urzędu m.st. Warszawy oraz urzędy dzielnicowe. Współpracują one z biurami odpowiedzialnymi za: dialog społeczny, wspólnoty lokalne, marketing, komunikację i promocję, badania, współpracę międzynarodową, architekturę, rewitalizację, inwestycje, ochronę środowiska, edukację (w tym edukację kulturalną), sprawy społeczne oraz inne miejskie jednostki organizacyjne, spółki komunalne, które mają w zadaniach działania kulturalne.

Realizatorzy zewnętrzni (publiczni i prywatni) – realizatorami są także podmioty kultury: instytucje kultury, organizacje pozarządowe, podmioty prywatne, grupy nieformalne, osoby indywidualne, a także inne podmioty związane z kulturą – uczelnie, instytucje badawczo-rozwojowe, mieszkańcy.